
DOI

УДК 94:336.14(477.43)«1917»

Віктор Адамський (м. Хмельницький)

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри суспільних дисциплін

Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії,

в. о. голови Хмельницької обласної організації

Національної спілки краєзнавців України

E-mail: v.adam@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6770-1184>

Бюджет Кам'янця-Подільського 1917 року: специфіка ухвалення та напрямки фінансування

У статті проаналізовано бюджет адміністративного центру Подільської губернії міста Кам'янця-Подільського на 1917 р. Охарактеризовано чинники, які не сприяли вчасному затвердженню бюджету на засіданні міської думи. З-поміж них виокремлено загальну суспільно-політичну ситуацію, пов'язану з початком революції, невдалим наступом російської армії у червні 1917 р., що призвело до евакуації державних та самоврядних структур міста, подальшою організацією виборчого процесу до Всеросійських Установчих зборів та міської думи, врешті, захоплення влади в адміністративному центрі збільшуваними військовими частинами.

Проаналізовано дохідну частину міського бюджету. Зазначено, що в основному вона була то-тожкою попередньому року, за винятком двох джерел надходжень – оціночного збору з нерухомого майна, збільшеного вдвічі, та допомоги місту і повернення витрат від казни і спеціальних коштів, зменшеного також практично удвічі. Зафіксовано, що з призначених до поступлення 707976 карбованців 47 копійок по факту до міської казни надійшло 456128 карб. 63 коп.

Наведено статті витрат міського бюджету, загальна сума по яким у 1917 р. становила 913911 карб. 64 коп. Вказано, що значне зростання видаткової частини пов'язане з переходом міської міліції з березня 1917 р. на утримання міста, а також загальним зростанням дорожнечі життя.

Зроблено висновок, що бюджетна система, яка дісталася у спадок Українській Народній Республіці, не відповідала вимогам часу, хоча й надавала можливість місту формувати, контролювати та витратити свої фінанси. З метою досягнення бюджетного балансу міська дума змушена була вдатися до тимчасових запозичень, структуру яких проаналізовано у статті. Це дозволило Кам'янцю-Подільському прожити революційний 1917 р., хоча при цьому й проводити фінансування лише найнеобхідніших потреб.

Ключові слова: місто, бюджет, міська дума, кошторис, прибуткова стаття, недоїмка, більшовицький рух, видаткова стаття.

Viktor Adamnyi (Khmelnyskyi)

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,

Assistant Professor of the Department of Social Sciences,

Khmelnyskyi Humanitarian-Pedagogical Academy,

a. Head of the Khmelnyskyi regional Organization of the

National Union of Local Historians of Ukraine

E-mail: v.adam@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6770-1184>

The 1917 budget of Kamianets-Podilskyi: specificity of approval and directions of financing

The article analyzes the budget of the administrative center of the Podillia province of the city of Kamianets-Podilskyi for 1917. The factors that did not contribute to the timely approval of the budget at the meeting of the City Duma have been characterized. The general socio-political situation

has been singled out, related to the beginning of the revolution, the unsuccessful offensive of the Russian army in June 1917, which led to the evacuation of state and self-governing structures of the city, the subsequent organization of the election process to the All-Russian Constituent Assembly and the city council, eventually, the seizure of power in the administrative center by the Bolsheviks military units.

The revenue part of the city budget has been analyzed. It is noted that it was basically the same as the previous year, with the exception of two sources of income – the real estate assessment fee, which was doubled, city aid and reimbursement of expenses from the treasury and special funds, which was practically halved. It is recorded that out of 707976 karbovanets, 47 kopecks, 456128 karbovanets, 63 kopecks actually went to the city treasury.

The items of the city budget expenses, the total amount of which in 1917 was 913,911 karbovanets, 64 kopecks, have been offered. It is indicated that the significant growth of the expenditure part is connected with the transition of the city militia from March 1917 to the maintenance of the city, as well as the general increase in the cost of living.

It is concluded that the budget system inherited by the Ukrainian People's Republic did not meet the requirements of the time, although it enabled the city to form, control and spend its finances. In order to achieve a budget balance, the city council had to resort to temporary borrowing, the structure of which is analyzed in the article. This allowed Kamianets-Podilskyi to survive the revolutionary year of 1917, although at the same time financing only the most necessary needs.

Key words: *city, budget, city council, estimate, revenue article, deficit, Bolshevik movement, expenditure article.*

Доба Української революції 1917–1921 рр. детермінувала доволі істотні зрушення в суспільно-політичному, соціально-економічному та культурно-освітньому сегментах життя українських міст. Губернський Кам'янець-Подільський, попри близьку приналежність до лінії Південно-Західного фронту, не становив у цьому відношенні жодного винятку. З початком революції тут відбувалися важливі за своїм значенням події, які мали відгомін у різних кутках Подільської губернії.

Слід відзначити, що на багатьох аспектах цієї проблематики було наголошено як сучасниками революційної доби¹, так і чималий евристичний

матеріал накопичено сучасною національною історіографією. Зокрема, загальні зміни, що відбулися у різних сферах життя Кам'янець-Подільського, розглянуто О. Завальнюком та О. Комарницьким у спеціальній студії, присвяченій цьому періоду². Багатогранний процес, пов'язаний із заснуванням та діяльністю Кам'янець-Подільського державного українського університету, у різних своїх вимірах неодноразово ставав предметом спеціальної уваги професора О. Завальнюка³.

Вплив виборчих кампаній, що відбулися у 1917 р., на життя міста проаналізовано у студіях Протасова⁴ та В. Адамського⁵. Зосередженість

¹ Дорошенко Д. Історія України. 1917–1923 рр.: В 2-х т.: Документально-наукове видання / Упорядн. К. Ю. Галушко. К.: Темпора, 2002. Т. 1. 320 с.; Мазена І. Україна в огні й бурі революції. К.: Темпора, 2003. 608 с.

² Завальнюк О. М., Комарницький О. Б. Кам'янець-Подільський в Українській революції 1917–1920 рр.: навчальний посібник зі спецкурсу для студентів історичного факультету. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. 116 с.

³ Завальнюк О. М. Українська еліта і творення національної університетської освіти: фундатори і будівничі (1917–1920 рр.). Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2005. 496 с.; Завальнюк О. М. Історія Кам'янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918–1921 рр.). Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2006. 616 с.; Завальнюк О. М. Утворення і діяльність державних українських університетів (1917–1921 рр.): монографія. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. 644 с.

⁴ Протасов Л. Г. Вибори до Всеросійських Установчих зборів у Кам'янець-Подільському // VIII Подільська історико-краєзнавча конференція. Тези доповідей. Секція історії радянського періоду / Ред. кол.: Л. Баженов та ін. Кам'янець-Подільський, 1990. С. 4–6.

⁵ Адамський В. Вибори до Всеросійських Установчих зборів у Кам'янецькому повіті // Хмельницькі краєзнавчі студії: науково-краєзнавчий збірник. Хмельницький: ФОП Стрихар А. М., 2020. Вип. 28. С. 78–83.

міської думи, обраної за демократичним законом та демократичними процедурами, на вирішенні комплексу актуальних для громади питань розглянуто В. Адамським⁶.

Чимало цікавого та змістовного матеріалу, дотичного до розкриття різних аспектів розвитку Кам'янця-Подільського можна віднайти у джерелознавчих виданнях, присвячених революційній добі⁷.

Однак, з огляду на знаковість державотворчого періоду та важливу роль губернського центру Поділля у цих процесах, заявлена проблематика далека від свого вирішення. На сьогодні залишається багато питань, які потребують спеціальної дослідницької уваги, аби об'єктивно оцінити ті зрушення, які відбувалися в організації життя за нових суспільно-політичних умов. До числа останніх слід віднести й питання ухвалення та виконання бюджету Кам'янця-Подільського на 1917 рік, оскільки революційні події достатньо істотно вплинули на цей процес.

Відтак метою пропонованого повідомлення є аналіз обставин, що серйозно позначилися на складанні та затвердженні бюджетних призначень Кам'янця-Подільського на 1917 р. та окресленні напрямків фінансових витрат, що закріплювалися за міським бюджетом.

На початку 1917 р. Кам'янець-Подільська міська дума затримала розгляд питання щодо ухвалення кошторису на бюджетний рік. Причиною тому слугували як організаційні моменти, так і проблеми фінансового характеру, аби збалансувати міські доходи та видатки. Далі на бюджетний процес вагомо вплинула загальна ситуація суспільно-політичних змін, пов'язана з падінням інституту самодержавства та формуванням Тимчасового уряду. Це мало наслідком

переформатування місцевих органів державної влади та самоврядних структур. Останні, зокрема, згідно роз'яснення Міністерства внутрішніх справ, мали поповнюватися представниками громадського сектору, професійних організацій, церковних діячів та ін.

Трансформаційні процеси Кам'янець-Подільської міської думи мали свою специфіку, що вилилось у додаткові протистояння окремих політичних груп. На відміну від більшості міських дум, рада громадських організацій у губернському центрі Поділля формувалася за іншою методикою. До такого кроку кам'янчан спонукала жорстка революційна дійсність. Наприклад, у Вінниці станом на 6 березня 1917 р. своє бажання увійти до складу міської ради громадських організацій заявило 49 державних, самоврядних та громадських інституцій⁸. Звісно, серед них було чимало й таких, які щойно заснувалися, і, крім самих засновників, нікого не представляли, але також претендували на участь у формуванні органів влади. Споглядаючи ці процеси, сучасниця подій, відома просвітницька діячка Поділля О. Пашенко писала: «Коли вийшов декрет Тимчасового уряду Росії про поповнення міських і земських самоврядувань демократичним елементом, з цього поповнення толку не вийшло. Це не було оздоровлення самоврядування, а тільки викривлення поняття демократизації і цей період був стратою часу для наруги. Взяти, наприклад, міське самоврядування. Для його демократизації могли всякі громадські і професійні організації дати своїх представників. І пішла така конкуренція тих організацій, що за два-три дні їх нароста сотка. Два-три фотографі закладали свою спілку і висилали з протоколом про вибори свого представника

⁶ Адамський В. Діяльність Кам'янець-Подільської міської думи у 1917–1918 роках крізь призму питань порядку денного її засідань // Краєзнавець Хмельниччини: науково-краєзнавчий збірник. Хмельницький: ФОП Стрихар А. М., 2024. Вип. 19. С. 121–139; Адамський В. Діяльність Кам'янець-Подільської міської думи у січні-квітні 1919 року крізь призму питань порядку денного її засідань // Краєзнавець Хмельниччини. Хмельницький: ФОП Стрихар А. М., 2025. Вип. 20. С. 162–169.

⁷ «Просвіти» Поділля в добу Української революції (1917–1920): збірник док. і мат. / упорядкування, вступна стаття В. Адамський, Б. Кришук. Кам'янець-Подільський: «Медобори–2006», 2014. 571 с.; Головноуповноважений уряду Української Народної Республіки (1919–1920): Документи та матеріали / упорядник, автор вступ. статті В. Адамський. Хмельницький: ФОП Цюпак А. А., 2017. 493 с.; Головноуповноважений уряду Української Народної Республіки (1919–1920): Листування / упорядник, автор вступ. статті В. Адамський. Хмельницький: ФОП Цюпак А. А., 2020. 516 с.; Поділля в добу Української революції. Рік 1917: Документи та матеріали / ред. кол.: І. М. Шоробура (відп. ред.), В. Р. Адамський, В. Г. Байдич та ін.; упоряд.: В. Р. Адамський. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2017. 847 с.

⁸ Поділля в добу Української революції. Рік 1917: Документи та матеріали / ред. кол.: І. М. Шоробура (відп. ред.), В. Р. Адамський, В. Г. Байдич та ін.; упоряд.: В. Р. Адамський. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2017. С. 41–42.

в міську Думу. А 20 фрізієрів розбилися на три компанії: зв'язок фрізієрів християн, зв'язок фрізієрів жидів і зв'язок фрізієрських учнів... чи щось в цьому роді»⁹.

Відтак у Кам'янці-Подільському обрали іншу стратегію. Головну роль тут відігравали не політичні партії та громадські організації, а національні групи, репрезентовані українським, російським, єврейським та польським етносами. За попередньою узгодженістю кожна група мала делегувати до міської ради громадських організацій по 15 своїх представників. Це потребувало часу, а тому організаційне засідання революційного органу було заплановане тільки на 15 березня 1917 року¹⁰.

Однак такий підхід не задовольнив робітників місцевих друкарень та військових гарнізонів. Останні з'явилися на засідання з вимогою включити їхніх представників до складу ради та виконавчого комітету. І хоча цю пропозицію задовільнили, робітники висловили недовіру міському голові К. Туровичу та члену міської управи О. Шульмінському. Посадові особи відразу відмовилися від займаних посад.

Втім, ця ситуація детермінувала нову кризу. На надзвичайному засіданні міської думи, яке відбулося увечері 16 березня, обрати нового міського голову не вдалося. Щобільше, на знак солідарності з К. Туровичем та О. Шульмінським про свій вихід зі складу управи заявив також Панасюк. Після наради виконавчого комітету було вирішено, що саме останній візьме на себе справу управління містом. А безпосередній нагляд за міським господарством доручили вести члену виконкому Ястребцову, котрому мав допомагати П. Виржиківський. За таких обставин член управи Панасюк також зголосився допомагати у вирішенні міських питань до обрання нового голови¹¹.

Слід зазначити, що звинувачення на адресу К. Туровича та О. Шульмінського не мали під

собою жодних підстав. Це підтвердила спеціальна комісія, яка провела ревізію міської думи та управи¹². Але ця ситуація коштувала життя міському голові. 17 березня його тіло знайшли без ознак життя. За оприлюдненими версіями його або вбили, або він покінчив життя самогубством¹³. Натомість О. Шульмінському міська дума в засіданні 19 березня висловила «повне довір'я». Це рішення підтримали усі гласні, за винятком 6, що утрималися. Крім того, на цьому ж засіданні його обрали міським головою. У результаті таємного голосування він отримав 21 голос «за» і 8 «проти»¹⁴.

Весна 1917 р. у Кам'янці-Подільському в політичному плані була вкрай насиченою. На цей процес до певної міри впливав факт перебування у місті штабу головнокомандувача Південно-Західним фронтом. Відтак сюди постійно приїжджали з різними візитами депутати Державної Думи, міністри, військові¹⁵. Міська дума, зрозуміло, постійно залучалася до цих заходів, що відбирало чимало часу. Наразі у непростих взаємовідносинах з радою громадських організацій та її виконавчим комітетом відбувалося уконституювання нової структури Кам'янець-Подільської міської думи. Так тривало до червня 1917 р., коли розпочався червневий наступ російської армії на Південно-Західному фронті. Він закінчився невдало, зокрема, поразкою під Тернополем, внаслідок чого у липні 1917 р. відбулася чергова поспішна евакуація Кам'янця-Подільського. Це, знову ж таки, суттєво вплинуло на організацію усіх сфер міського життя, зокрема на спокійне та планомірне ведення міського господарства, підготовку та проведення міських виборів.

Повернення до більш-менш нормального стану сталося лише у середині серпня 1917 р., коли окремі інституції повернулися до міста. Однак це був період, коли в активну фазу вступила виборча кампанія до Всеросійських Уста-

⁹ Пащенко О. Матеріали до життєпису / Упоряд., авт. передм. В. Адамський. Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2012. С. 279.

¹⁰ Поділля в добу Української революції. Рік 1917: Документи та матеріали / ред. кол.: І. М. Шоробура (відп. ред.), В. Р. Адамський, В. Г. Байдич та ін.; упоряд.: В. Р. Адамський. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2017. С. 74.

¹¹ В Городской Думе // Вестник Каменец-Подольского исполнительного комитета. 1917. 21 марта. № 1. С. 2.

¹² Городская дума // Подолянин. Каменец-Подольск. 1917. 21 марта. № 1786. С. 4.

¹³ ЦДАВО України, ф. 1792, оп. 1, спр. 39, арк. 94.

¹⁴ Городская дума // Подолянин. Каменец-Подольск. 1917. 21 марта. № 1786. С. 4.

¹⁵ Адамський В. Р. Кам'янець-Подільський у суспільно-політичних трансформаціях навесні 1917 року // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О. А., 2017. Т. 1. С. 6–22.

новчих зборів. У зв'язку з їхнім проведенням, на міські думи відповідним законом покладалося важливе завдання щодо підготовки списків виборців. Воно цілковито поглинало увесь час роботи структурних підрозділів самоврядного органу¹⁶.

Паралельно з організацією виборчого процесу до російської Конституанти відбувалися виборчі процедури з підготовки та проведення виборів до міської думи. У Кам'янці-Подільському вони відбулися лише 29 жовтня 1917 року¹⁷. Однак, як констатував сучасник, «не встигла вона попрацювати й одного місяця, як хвиля большевицького руху та захоплення влади в місті військовими частинами в січні 1918 р. паралізували всяку її діяльність»¹⁸.

Певні зміни відбулися лише наприкінці лютого 1918 р., коли внаслідок угоди, підписаної у Брест-Литовську, на Поділля прийшли австро-угорські війська. Але й цей період в діяльності міської думи не можна назвати продуктивним, позаяк між представниками української влади та австрійським військовим командуванням постійно виникали непорозуміння¹⁹. Усе це закінчилося гетьманським переворотом, внаслідок якого на місцях відбулося переформатування органів державної влади. Замість губернського та повітових комісарів постав інститут губернського та повітових старост. Подільським губернським старостою був призначений С. Кисельов, який відразу розпочав репресії проти колишніх представників Центральної Ради, гласних міської думи²⁰.

Напруга у відносинах досягла апогею в серпні 1918 р., коли за розпорядженням С. Кисельова, з Кам'янець-Подільської міської думи були виключені усі репрезентанти соціалістичних партій. Натомість їхні місця зайняли гласні, які були обраними у дореволюційний час за старим законом²¹.

Новий склад міської думи пропрацював до кінця листопада 1918 р., коли влада у Кам'янці-Подільському знову змінилася. З приходом Директорії дума відновила свою діяльність у демократичному складі.

Як бачимо, за таких непростих умов складання прибутково-видаткових кошторисів було «абсолютно неможливим». Як наслідок, бюджету Кам'янця-Подільського впродовж двох років вчасно затвердженими не були. Лише на початку 1919 р. міська дума спрямувала до Міністерства внутрішніх справ УНР бюджету 1917 та 1918 років на затвердження «як виповнені», з приміткою, що останні «змінені бути не можуть».

За таких умов корекція бюджетних призначень та напрямків фінансування здійснювалась міською управою у ручному режимі. Окремі фінансові витрати провадилися на основі постанов, які спеціально ухвалювала міська дума. Орієнтиром як у стягуванні податків, так і у фінансуванні міських витрат, слугував бюджет 1916 р. Зрозуміло, що в міру зростання дорожнечі, доводилось збільшувати витрати міської каси. Так само в питанні наповнення міського бюджету бралися до уваги ті зміни і новації, які були ухвалені Тимчасовим урядом.

Отже, до бюджету Кам'янця-Подільського за розрахунками міської управи у 1917 р. мало надійти 707976 карб. 47 коп. Ці цифри майже тожні з показниками 1916 р., коли призначені платежі становили 770846 карб. 08 коп. Різниця в надходженнях стосувалася передусім двох джерел: по § I «Оціночний збір з нерухомого майна», де замість запланованих у 1916 р. 52378 карб. 31 коп. мало надійти 104756 карб. 62 коп. (це пов'язувалося з ухвалою Тимчасового уряду від 29 вересня 1917 р., якою підвищено збір на 100%), та по § VII «Допомога місту та повернення витрат

¹⁶ ЦДАВО України, ф. 2171, оп. 1, спр. 18, арк. 4.

¹⁷ Список гласных и кандидатов к ним, избранных в Каменец-Подольскую Городскую Думу 29 октября 1917 года // Известия Подольского Губернского Исполнительного Комитета. Винница. 1917. 2 декабря. № 43. С. 2.

¹⁸ ЦДАВО України, ф. 1092, оп. 2, спр. 231, арк. 14.

¹⁹ *Галатир В., Лозовий В.* Місцеві органи державної влади гетьманату в Правобережній Україні (квітень-грудень 1918 р.): моногр. Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2015. С. 171.

²⁰ *Адамський В. Р.* Політичні переслідування кам'янчан за доби гетьманату П. Скоропадського // Краєзнавець Хмельниччини: науково-краєзнавчий збірник / гол. редкол.: Ю. В. Телячий та ін. Хмельницький: ХОО НСКУ, 2024. Вип. 17: На пошану голови Національної спілки краєзнавців України професора Олександра Реєнта. С. 145–154.

²¹ *Адамський В. Р.* Товариства «Просвіта» та Український національний союз у документах доби (за матеріалами Державного архіву Хмельницької області) // Вісник Державного архіву Хмельницької області «Подільська старовина». 2017. № 1. С. 164.

від казни і спеціальних коштів», за яким у 1917 р. мало надійти 187664 карб. 20 коп. замість 302912 карб. 10 коп., що по факту надійшли у 1916 року²².

Однак реальність з наповнення міського бюджету виявилася більш жорсткою. Загалом вдалося зібрати лише 456128 карб. 63. коп. Навіть за статтею «Оціночний збір з нерухомого майна» до бюджету надійшло лише 635 карб. 20 коп., але при тому, що по цьому джерелу надходжень вдалося ліквідувати недоїмку попередніх років на суму 48911 карб. 76 коп.

Надходження від інших окремих джерел виглядали наступним чином: «Збір з торгівлі і промислів» – 8394 карб. 58 коп. та 5485 карб. 50 коп. ліквідованої недоїмки; «Збір з коней і екіпажів приватних осіб і з собак» – 60 карб. 05 коп. та 28 карб. ліквідованої недоїмки; «Мита різних найменувань» – 1387 карб. 89 коп.; «З міської власності та оброчних статей» – 59487 карб. 01 коп. та 10995 карб. 50 коп. ліквідованої недоїмки; «З міських підприємств» – 36416 карб.; «Різні надходження» – 12584 карб. Загальна сума надходжень за усіма параграфами міського кошторису становила 452707 карб. 08 коп.²³

Позаяк загальна сума видатків за 1917 р. фактично сягнула 913911 карб. 64 коп., то міській думі необхідно було застосувати кроки задля збалансування бюджету. Зроблено це було шляхом включення до прибуткового кошторису тимчасової позички, яку розподілили наступним чином:

З сум по розміщенню військ – 143833 карб. 46 коп.

З спеціального капіталу по ломбарду – 17800 карб.

З спеціального капіталу по хлібопекарні – 15000 карб.

Із зворотних продовольчих сум – 284571 карб. 10 коп.

Сукупно ці запозичення склали суму дефіциту міської каси.

Чим можна пояснити різке збільшення міських видатків у 1917 р.? Таких причин було щонайменше дві. По-перше, міську міліцію з березня 1917 р. цілковито перевели на утримання міста. Якщо у 1916 р. за цією статтею видатків було витрачено 40864 карб. 92 коп., то наступ-

ного року, у зв'язку із змінами, 261207 карб. 14 коп. Друга причина крилася у загальному здорожчанні життя. Як ілюстрацію цього факту можна навести суми витрат на утримання асенізаційного обозу. У 1916 р. це коштувало місту 102634 карб. 57 коп., а в 1917 р. – уже 203170 карб. 11 коп.²⁴

Подібна ситуація спостерігалася і за іншими видатковими статтями. За розрахунками управи утримання міського громадського управління та сирітського суду мало обійтися казні в 54581 карб. 75 коп., що відповідало рівню попереднього бюджетного року. Однак, по факту, було витрачено 96401 карб. 34 коп.

На прикладі цієї статті видатків проілюструємо рівень збільшення витрат міських коштів. Заробітна плата міському голові була визначена в розмірі 6000 карб., так само як і в 1915 та 1916 роках. Членам управи передбачалося виплатити по 5800 карб. Однак згідно постанови міської думи від 25 листопада 1917 р. розмір плати членам управи з грудня визначався сумою в 500 карб. на місяць. Рішенням думи затверджена сума для міського голови становила 5416 карб. 65 коп., а членам управи 9616 карб. 80 коп.²⁵

Для секретаря думи і управи розмір утримання становив 1500 карб., так само як і в 1916 році. На особовий склад канцелярії думи і управи виділялося 19115 карб. Однак з огляду на дорожнечу рішенням управи посадові оклади службовцям були збільшені. У результаті дума затвердила по цій статті 43060 карб. 98 коп.

На канцелярські і господарські видатки (друк бланків, листків, поштові витрати та ін.) планувалося витратити 1000 карб. У 1916 р. на ці потреби асигнувалося 4000 карб. Однак по факту зроблених витрат дума затвердила суму 6050 карб. 10 коп.

На утримання міського архітектора і землеміра планувалося виділити 2600 карб., тобто на рівні 1916 р. Однак по факту дума затвердила суму в 4039 карб. 85 коп.

Окремою статтею видатків була виплата пенсій та одноразових допомог. Усього за розрахунками мало бути виділено 1509 карб. 25 коп., так само як і в 1916 р. Однак і ця сума була збільшена до 4356 карб. 50 коп. Крім колишніх

²² ЦДАВО України, ф. 1092, оп. 2, спр. 231, арк. 15.

²³ Там само.

²⁴ ЦДАВО України, ф. 1092, оп. 2, спр. 231, арк. 15.

²⁵ Там само, спр. 233, арк. 4.

пенсіонерів за рішенням думи від 19 березня 1917 р. видавалась пенсія родині колишнього міського голови В. Туровича в сумі 300 карб. на місяць.

Окремі видатки бюджету передбачалися на утримання міського громадського управління. Зокрема, на опалення виділялося 800 карб., освітлення 2000 карб. В результаті дума затвердила на опалення 979 карб. 35 коп., а на освітлення 2 карб. 50 коп. по факту витрачених коштів. Сюди ж входили видатки на прислугу та господарські витрати.

На утримання Сирітського суду планувалося виділити 2170 карб. По факту дума затвердила 3746 карб. 60 коп. Видатки збільшувались для службовців з огляду на дорожнечу²⁶.

Крім істотного збільшення сум на утримання міської міліції, вдвічі зросли видатки на фінансування міських пожежних команд. Замість запланованих 23458 карб. було витрачено 46578 карб. 14 коп. Не так суттєво, але збільшилися видатки на утримання медичної та ветеринарної служби. На цю статтю передбачалося витратити 171765 карб., але в результаті вона була збільшена до 209421 карб. 61 коп.

Не розшифрованою у документі залишається стаття «різні видатки». По ній планувалося виплатити 56660 карб. 50 коп., але в результаті виконання міського бюджету вона зросла до 184977 карб. 59 коп.²⁷

На рівні 1916 р. здійснювалися видатки за статтею «військової квартирної повинності». Із запланованих 31390 карб. 46 коп. було профінансовано 31317 карб. 88 коп. Але змінилися витратні статті. Так, на оренду квартир для генералів, що приїздили у справах служби не було витрачено жодної копійки, тоді як в 1916 р. 1000 карб., а в 1915 р. 3755 карб. 15 коп. Також істотно були зменшені суми на оренду помешкання для військових. Із запланованих 14055 карб. 40 коп. на цю справу по факту було асигновано 1003 карб. 66 коп. Натомість істотно виросли видатки на фінансування освітлення військових приміщень. Замість запланованих 69 карб. 05 коп. по факту було використано 5468 карб. 90 коп. Таке збільшення було зумовлене тим, що з міської казни фінансувалося приміщення Штабу армій Південно-Західного фронту.

Також вразі була збільшена сума на ремонт військових приміщень. Замість запланованих управою 2000 карб. по факту було виділено 20578 карб. 79 коп.²⁸

Зрозуміло, що збільшення видатків по окремим статтям спонукало міську думу та управу економити на всьому іншому. І передусім це безпосередньо позначилося на фінансуванні благоустрою міста, утриманні міських приміщень, фінансуванні освітньої галузі та ін. Так, замість запланованих управою 54457 карб., що мали бути спрямовані на благоустрій, по факту було профінансовано лише 34307 карб. 61 коп. На ремонт та утримання міських приміщень із запланованих 106900 карб. не було виділено жодної копійки.

Достатньо серйозно дума економила на сплаті власних податків. Замість запланованих 27078 карб. 58 коп. було сплачено лише 1482 карб. 65 коп. Теж саме відноситься і щодо сплати міських боргів. За цією статтею було сплачено 20161 карб. 81 коп., хоча сума боргових зобов'язань сягала 93586 карб. 66 коп.

Врешті, недофінансованою залишилась народна освіта. Із запланованих 39144 карб. управою спрямовано на підтримку міської освіти 31308 карб. 02 коп.²⁹

Таким чином, діяльність Кам'янець-Подільської міської думи у 1917 бюджетному році в значній мірі удетерміновувалась перебігом революційних процесів, які не давали можливості зосередитися на проблемах покращення функціонування міського господарства. Брак фінансових ресурсів не дозволив бодай частково вирішити нагальні питання щодо забезпеченості вкрай актуальних для життя міста секторів. Думі доводилося лише реагувати на ті зміни, які були зумовлені зміною політичної ситуації, як, наприклад, суттєве збільшення видатків на утримання міської міліції, що була переведена на місцевий бюджет. Аби покрити розбіжності між доходами міського бюджету та його витратами, дума змушена була йти шляхом запозичення. Відповідно усі сегменти міського господарства фінансувалися лише в мінімальних сумах. А виконаний кошторис був переданий на затвердження до Міністерства внутрішніх справ лише у 1919 році.

²⁶ ЦДАВО України, ф. 1092, оп. 2, спр. 233, арк. 4-5.

²⁷ Там само, арк. 1 зв. – 2.

²⁸ Там само, арк. 2.

²⁹ Там само, арк. 1 зв. – 2.

References

1. Adams'kyi V. (2020). Vubory do Vserosiys'kyh Ustanovchyh zboriv v Kam'yanets'komu poviti. *Khmel'nyts'ki kraieznavchi studyi: naukovo-kraieznavchyi zbirnyk*. 28, 78–83. [In Ukrainian].
2. Adams'kyi V. (2024). Diyal'nist' Kamianets'-Podils'koi mis'koi dumy v 1917–1918 rokah kriz' pryzmu pytan' poryadku dennoho yiyi zasidan'. *Kraieznavets' Khmel'nychyny: naukovo-kraieznavchyi zbirnyk*. 19, 121–139. [In Ukrainian].
3. Adams'kyi V. (2025). Diyal'nist' Kamianets'-Podils'koi mis'koi dumy v sichni-kvitni 1919 roku kriz' pryzmu pytan' poryadku dennoho yiyi zasidan'. *Kraieznavets' Khmel'nychyny: naukovo-kraieznavchyi zbirnyk*. 20, 162–169. [In Ukrainian].
4. Adams'kyi V. (2017). Kamianets'-Podils'kyi v suspil'no-politychnykh transformatsiyah naveshni 1917 roku. *Naukovi pratsi Kamianets'-Podils'koho derzhavnoho istoruchnoho muzeyu-zapovidnyka: zb. nauk. pr.* 1, 6–22. [In Ukrainian].
5. Adams'kyi V. (2024). Politychni peresliduvannya kam'yanchan za doby het'manatu P. Skoropads'koho. *Kraieznavets' Khmel'nychyny: naukovo-kraieznavchyi zbirnyk*. 17, 145–154. [In Ukrainian].
6. Adams'kyi V. (2017). Tovarystva «Prosvita» ta Ukrayins'kyi natsional'nyi soyuz v dokumentah doby (za materialamy Derzhavnoho arkhivu Khmel'nyts'koi oblasti). *Visnyk Derzhavnoho arkhivu Khmel'nyts'koi oblasti «Podil's'ka starovyna»*. 1, 163–169. [In Ukrainian].
7. Halatyr V., Lozovyy V. (2015). *Mistsevi orhany derzhavnoyi vlady het'manatu v Pravoberezhniy Ukrayini (kviten'-hruden' 1918 r.)*. Khmelnyts'kyi: FOP Mel'nyk A. A. [in Ukrainian].
8. Mazepa I. (2003). *Ukrayina v ohni y buri revolyutsiyi*. Kyiv: Tempora. [in Ukrainian].
9. Zaval'niuk O. (2005). *Ukrayins'ka elita i tvorennya natsional'noi universytets'koi osvity: fundatory i budivnychi (1917–1920 rr.)*. Kamianets-Podils'kyi: Abetka-NOVA. [in Ukrainian].
10. Zaval'niuk O. (2006). *Istoriya Kamianets'-Podils'koho derzhavnoho ukrayins'koho universytetu v imenah (1918–1921 rr.)*. Kamianets'-Podils'kyi: Abetka-NOVA. [in Ukrainian].
11. Zaval'niuk O. (2011). *Utvorennya i diyal'nist' derzhavnykh ukrayins'kykh universytetiv (1917–1921 rr.)*. Kamianets-Podils'kyi: Aksioma. [in Ukrainian].
12. Zaval'niuk O., Komarnitskyi O. (2010). *Kamianets'-Podils'kyi v Ukrayins'kiy revolyutsiyi 1917 – 1920 rr.: navchal'nyi posibnyk zi spetskursu dlya studentiv istorychnoho fakul'tetu*. Kamianets'-Podils'kyi: Aksioma. [in Ukrainian].